

ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ - 89 РОКІВ!

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

9 лютого 1932 року, на IV позачерговій сесії Всеукраїнського центрального виконавчого комітету XII скликання, яка відбулася в місті Харкові, було прийнято рішення про утворення на території Української Соціалістичної Радянської Республіки п'яти областей:

Харківської, Київської, Дніпропетровської, Вінницької та Одеської.

Про прийняття цієї постанови було оголошено у черговому номері «Вістей ВУЦВК» 10 лютого, її повний текст був оприлюднений 29 лютого 1932 року на сторінках *«Збірника законів та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України», № 5.*

За документами Державного архіву Одеської області встановлено, що 13 лютого 1932 року відбулося перше засідання Бюро Одеського обласного комітету КП(б)у. Фактичним завершенням організаційного оформлення керівних установ нової адміністративно-територіальної одиниці стала Перша обласна партійна конференція, яка відбулася в Одесі 27-30 травня 1932 року.

На той час Одеська область включала, крім теперішньої території, частини територій теперішніх Кіровоградської, Херсонської і Миколаївської областей.

Одеська область була утворена у складі чотирьох міст, безпосередньо підпорядкованих області (Одеса, Кіровоград, Миколаїв, Херсон) та 46 районів: Анатолівський (Тілігуло-Березанський), Андріїво-Іванівський, Антоно-Кодинцевський (Комінтернівський), Арбузинський, Баштанський, Березівський, Бериславський, Біляївський, Благоївський, Бобринецький, Велико-Висківський, Велико-Олександрівський, Вільшанський, Вознесенський, Голованівський, Голо-Пристанський, Гросулівський, Грушківський, Добровеличківський, Доманівський, Жовтневий, Зельцький, Знам'янський, Калініндорфський, Карл Лібкнехтівський, Каховський, Криво-Озерський, Любашівський, Ново-Архангельський, Ново-Бузький, Ново-Миргородський, Ново-Одеський, Ново-Український, Очаківський, Первомайський, Роздільнянський, Скадовський, Снігурівський, Спартаківський, Троїцький, Устимівський, Фрунзівський (Захар'ївський), Хмелевський, Хорлівський, Цебриківський і Цюрупинський *[1].*

З 1932 по 1940 рік на території Одеської області відбувалися численні адміністративно-територіальні зміни:

У лютому 1932 р. Біляївський район був розформований і його територія повністю приєднана до території Одеської міськради. З частини

території Бобринецького району (13 сільрад) був утворений Братський район, з частини території Любашівського району (14 сільрад) - Велико-Врадіївський район [2]. У лютому 1933 р. Савранський район був відновлений [3].

У липні 1933 р. були створені Компаніївський район з частини території Кіровоградської міськради і Ровнянський - з деяких сільрад Ново-Українського району [4].

Постановою ВУЦВК від 22 січня і 17 лютого 1935 ряд районів на Україні були укрупнені. Зокрема, до утворених районів Одеської області додалося ще 20: Афіамський, Біляївський, Благодатнівський, Березнегуватський, Володимирський, Варварівський, Вітязевський, Горностаївський, Гайворонський, Єланецький, Єлизаветградківський, Мостовський, Мало-Висківський, Ново-Воронцовський, Привільнянський, Піщано-Бродський, Тишківський, Чаплинський, Ширяївський, Янівський.

У 1937 р. на території приміської зони Одеської міськради було утворено Одеський район [5].

Указом президії Верховної Ради СРСР від 22 вересня 1937 р. з Одеської області була виділена Миколаївська область у складі наступних міст і районів: Миколаїв, Херсон, Кіровоград, Афіамський Баштанський, Березнегуватський, Бериславський¹, Бобринецький Велико-Олександрівський*, Варварівський, Вітязівський, Володимирівський, Голо-Пристанський*, Горностаївський*, Єланецький, Єлизаветградський², Знамянський** [6], Калініндорфський*, Каховський, Компаніївський**, Ново-Бузький, Ново-Воронцовський*, Ново-Одеський, Очаківський, Привільнянський, Скадовський*, Снігурівський, Тілігуло-Березанський, Устинівський, Хорлевський, Цюрупинський*, Чаплинський.

У 1938 р. були скасовані Зельцький район з передачею його території до складу Роздільнянського району, Спартаківський район з передачею його території до складу Роздільнянського та Біляївського районів, Благоївський район з передачею його території до складу Комінтернівського та Янівського районів, Карл-Лібкнехтівський район с передачею його території до складу Березівського району Одеської області та Варварівського району Миколаївської області.

У зв'язку з указом Президії Верховної Ради СРСР від 10 січня 1939 про утворення Кіровоградської області були передані в новостворену область наступні райони: Тишківський, Хмелівський, Піщано-Бродський, Новоархангельський, Добровеличківський, Мало-Висківський, Велико-Висківський, Ровнянський, Ново-Український і Новомиргородський.

¹ - Райони, які пізніше увійшли до Херсонської області;

² - Райони, які пізніше увійшли до Кіровоградської області;

З 1924 р. по 1940 р. в адміністративно-територіальному поділі Автономної Молдавської РСР відбулися деякі зміни. Олексіївський район був перейменований на Красноокнянський, а Крутянський - на Кодимський. Постановою ВУЦВК від 22 січня 1935 р. Тираспольський район був скасований, а місто Тирасполь стало підпорядковуватися безпосередньо центру.

Було затверджений наступний районний поділ Молдавської республіки: Чернянський, Піщанський, Валегоцулівський (райони, які виділилися з Ананьївського, Балтського і Красноокнянського), Слободзейський, Григоріопольський, Дубосарський, Красноокнянський, Балтський, Бірзульський (Котовський), Ананьївський, Кодимський, Рибницький та Кам'янський райони [7].

28 червня 1940 р. місто Ізмаїл було визволене Червоною Армією від румунських загарбників. 3 серпня 1940 р. відбувся мітинг трудящих Ізмаїла з привітанням рішення VII сесії Верховної Ради СРСР про включення Ізмаїльського та Ізмаїльського повітів до складу Української РСР.

У серпні 1940 р. у зв'язку з утворенням МРСР до Одеської області відійшли наступні райони колишньої АМССР: Ананьївський, Котовський, Піщанський, Балтський, Чернянський, Валегоцулівський, Кодимський і Красноокнянський [8].

Таким чином, перед війною Одеська область поділялася на такі райони: Андрієво-Іванівський (Андре-Іванівський), Арбузинський, Ананьївський, Балтський, Біляївський, Березівський, Благодатневський, Братський, Велико-Врадіївський, Валегоцуловський, Веселинівський, Вільшанський, Вознесенський, Гайворонський, Голованівський, Гросуловський, Доманівський, Грушківський, Жовтневий, Комінтернівський, Кодимський, Котовський, Красноокнянський, Кривоозерський, Любашівський, Мостовський, Овідіопольський, Одеський, Первомайський, Роздільнянський, Савранський, Троїцький, Фрунзівський, Цебриківський, Чернянський, Ширяївський і Янівський.

Загальна характеристика Одеської області у 1930-х - 40-х роках

У 1932 році промисловість Одеської області була представлена машинобудуванням, суднобудуванням, виробництвом будматеріалів, деревообробною, текстильною, хімічною і харчовою промисловістю. В Одесі діяли такі підприємства як канатний завод, джутова фабрика, Одеська сукняна фабрика, що належали до текстильної промисловості, завод Жовтневої революції, Одеський завод Марті, що належали до металообробної промисловості, Одеський завод шампанських вин, підприємства харчової промисловості м. Одеси. У районах області харчову промисловість представляли фабрики кустарного типу, за винятком трьох

великих цукроварень. У 1937 р. було споруджено новий залізобетонний водовід Дністер-Одеса, побудована нова насосна станція. Розширилася каналізаційна мережа в робітничих та курортних районах Одеси.

Сільське господарство було основною за обсягом виробництва й зайнятості трудових ресурсів галузь матеріального виробництва в області. У 1932 році на території Одеської області працювало 89 МТС, організувалися колгоспи і радгоспи.

У 1930-х роках Одеській області вирощували пшеницю, кукурудзу, соняшник цукрові буряки (у північній частині) та ін. Впроваджувалися посіви на поливних землях. Культивувалися ефіроолійні культури (казанлицька і червона троянди, ірис, лаванда, шавлія мускатна), тютюн, гірчиця, лікарські рослини, південні коноплі та овочево - баштанні культури: томати, баклажани, кабачки, огірки, перець, дині, кавуни. Поширювалися сади та виноградники. Вирощували абрикоси, вишні, черешні, сливи; зерняткові: яблуні, груші. Тваринництво мало молочно-м'ясний напрям, також розвивалося птахівництво, свинарство, вівчарство.

Значного розвитку у 30-40 роках набула сільськогосподарська наука. На базі Одеської сільськогосподарської станції було створено Український генетико-селекційний інститут, на базі виноробної дослідної станції - Український науково-дослідний інститут ім. В.Є.Таїрова. Усього на Одещині напередодні війни діяло 20 науково - дослідних інститутів.

На кінець 1937 року практично всі діти шкільного віку в Одеській області були охоплені навчанням. У селах було здійснене загальне обов'язкове початкове навчання, в містах - семирічне. В містах і селах будувалися нові шкільні приміщення, відкривалися нові школи. Тільки за 1932-1937 роки кількість середніх шкіл збільшилася у 8,4 рази. В 1940 навчальному році на Одещині діяли 1143 школи. Створювалися позашкільні освітньо-виховні заклади. Розвивалась вища освіта. У 1932 р. у м. Одесі організовано першу в країні музичну школу-десятирічку імені П. Столярського. Значна увага надавалась зміцненню якісного складу педагогічних працівників. У 1939 р. в м. Одесі було збудовано будинок Інституту очних хвороб і тканинної терапії, де працював академік В.П.Філатов

До 1917 року в Одесі функціонували три вищі навчальні заклади, у 1940 році їх налічувалося вже 18.

В Одесі з успіхом працював всесвітньовідомий театр опери і балету. У 1937 - 1938 рр. було реконструйовано будинок Одеського Російського театру ім. А.В.Іванова.

На території Одеської області на 1935 рік функціонували близько 10 курортів, які забезпечували населення гарними умовами лікування та

якісним відпочинком. На Одеських курортах з великим успіхом вживалися для лікування серцевих хворих газовані (вуглекислі та кисневі) морські ванни. Найбільш популярним було лікувальне мінеральне джерело «Куяльник» - Куяльницька грязелікарня була найбільшою у Радянському Союзі, а на курорті на 1935 рік існувало 10 санаторіїв. В Одесі діяло два науково-дослідних інститути: Інститут курортології і бальнеології та Інститут туберкульозний.

30 серпня 1941 р. відповідно до німецько-румунського договору, на окупованій Німеччиною і Румунією території півдня України була утворена нова адміністративно-територіальна одиниця - Губернаторство Трансністрія, до якої увійшли вся Одеська область, частини Вінницької і Миколаївської областей, лівобережна частина Молдавії. 16 (17) жовтня 1941 р. німецько-румунські війська окупували м. Одесу. Резиденція управління Трансністрії була перенесення з Тирасполя до Одеси.

1941 жовтня 1941 р. у зв'язку з підривом румунської комендатури були розстріляні і повішані 5000 мирних жителів Одеси, в портовому сквері розстріляні 19000 євреїв, 5000 зігнані у в'язницю і 24 жовтня відправлені до застави Дальник, де були знищені. З 21 грудня 1941 р. по 15 лютого 1941 р. було розстріляно 44 000 євреїв, зігнаних з Одеси і Одеської області в село Богданівка Березівського району.

9 квітня 1944 р. місто Одеса було звільнено Червоною Армією від німецько-румунських окупантів. Після війни на території Одеської області також відбувалися значні адміністративно-територіальні зміни.

Постановою Президії Верховної Ради СРСР від 30 березня 1944 Миколаївська область була розділена на Миколаївську і Херсонську, у зв'язку з чим від Одеської до Миколаївської області відійшли райони: Арбузинський, Благодатненський, Братський, Вознесенський та Веселинівський.

У 1944-1945 рр. Гросулівський район був перейменований на Великомихайлівський, Валегоцулівський - на Долинський, Янівський - на Іванівський. З Андре-Іванівського району було виділено новий район - Миколаївський.

У травні 1949 р. райцентр Грушківського району був перенесений з Грушок в Ульяновку, у зв'язку з чим Грушківський район був перейменований в Ульяновський [9].

У зв'язку з ліквідацією Ізмаїльської області у лютому 1954 р. до Одеської області були приєднані наступні райони: Арцизький, Болградський, Бородинський, Кілійський, Лиманський, Новоіванівський, Ренійський, Саратський, Старокозацький, Суворівський, Тарутинський, Татарбунарський, Тузлівський і міста Ізмаїл, Вилкове, Білгород-

Дністровський [10]. Одночасно указом Президії Верховної Ради УРСР від 17 лютого від Одеської області до Миколаївської відходили м. Первомайськ та райони Велико-Врадіївський, Доманівський, Кривоозерський, Мостовський, Первомайський. До Кіровоградської області відійшли Гайворонський, Голованівський, Вільшанський та Улянівський райони [11].

У червні 1958 р. Чернянський і Красноокнянський райони були об'єднані в один Красноокнянський район. Вилкове з обласного підпорядкування перейшло до районного і було включене до складу Кілійського району [12].

У листопаді 1957 р. Долинський, Піщанський та Троїцький райони були ліквідовані і їх територія розподілена між районами Ананівським (9 сільрад), Балтським (3 сільради), Котовським (3 сільради), Любашівським (3 сільради), Савранським (6 сільрад) і Ширяївським (1 сільрада). Райцентр Лиманського району був перенесений з Лиманського в Білгород-Дністровський, який був раніше містом обласного підпорядкування, і район отримав назву Білгород-Дністровського [13].

За великі успіхи, досягнуті трудящими Одеської області Української РСР у збільшенні виробництва зерна, цукрового буряку, м'яса, молока та інших сільськогосподарських продуктів, за успішне виконання соціалістичних зобов'язань по продажу державі у 1958 році 46 мільйонів пудів хліба, 14 листопада 1958 року Президія Верховної Ради СРСР нагородила Одеську область Української РСР Орденом Леніна.

23 листопада 1958 р. - область була нагороджена Грамотою Президії Верховної ради СРСР.

У січні 1959 р. були ліквідовані райони Андрієво-Іванівський з передачею його території до складу Миколаївського району, Жовтневий з передачею території у Березівський, Цебриківський і Ширяївський райони. Райцентр Суворівського району був перенесений з с. Суворового в Ізмаїл, який був раніше містом обласного підпорядкування, і район отримав назву Ізмаїльського. Сім сільрад, підпорядкованих Ізмаїльській міськраді, були передані в Ізмаїльський район [14].

Станом на 1960 рік Одеська область складалася з 31 району: Ананівський, Арцизький, Балтський, Біляївський, Березівський, Боградський, Білгород-Дністровський, Бородинський, Великомихайлівський, Іванівський, Ізмаїльський, Кілійський, Кодимський, Комінтернівський, Котовський, Красноокнянський, Любашівський, Миколаївський, Новоіванівський, Овідіопольський, Одеський, Роздільнянський, Ренійський, Савранський, Саратський, Старокозацький, Тарутинський, Татарбунарський, Фрунзівський, Ширяївський, Цебриківський.

29 жовтня 1965 р. відбулося урочисте вручення місту-герою Одесі ордену Леніна і медалі «Золота Зірка».

Джерела:

1. *Збірник узаконення и розпоряджень Робітничо-селянського Уряду України, 1932, № 5, постанова ВУЦВК и РНК від 29 лютого 1932 р.*
2. *Там само, 1932, № 36-40, постанова ВУЦВК від 27 лютого 1932 р.*
3. *Там само, 1933, № 7, постанова ВУЦВК від 11 лютого 1933 р.*
4. *Там само, 1933, № 36, постанова ВУЦВК від 4 липня 1933р*
5. *Там само, 1937, № 50.*
6. *Збірник законів та розпоряджень Уряду СРСР, 1937, № 63, відділ 1.*
7. *Збірник законів та розпоряджень Уряду УРСР, 1935, № 3.*
8. *«Чорноморська комуна», від 30 серпня та 3 вересня 1940р.*
9. *Відомості Верховної Ради УРСР, 1949, № 3.*
10. *Відомості Верховної Ради СРСР, 1954, № 4.*
11. *Відомості Верховної Ради УРСР, 1954, № 4.*
12. *Відомості Верховної Ради УРСР, 1957, № 5.*
13. *Відомості Верховної Ради УРСР, 1957, № 10.*
14. *Відомості Верховної Ради УРСР, 1959, № 3.*